

Tema: Magtanvendelse

Årgang 6 · nr. 2 · juni 2003

Alderens nye sider

NYHEDSBREV

Videnscenter på Ældreområdet

»Medarbejderne kommer ikke ned fra himlen med vinger på«

Med bekymring ser den socialpolitiske ordfører, Margrethe Vestager (RV), på de strammere regler for magtanvendelse. For afspejler stramningerne, at vi har afskrevet de demente som mennesker? Og kan de i værste fald legitimere øget tvang og nednormeringer?

Af Anne Brockenhuus-Schack

I sin skriftlige fremsættelse til lovforslaget begrundet socialminister *Henriette Kjær* den »justering af enkelte regler« i Lov om social service vedrørende magtanvendelse med, at de »sker for at tilgodese hensynene til de pågældendes sikkerhed, værdighed og sociale tryghed«.

Desværre har ministeren ikke kunnet afse tid til at uddybe dette over for 'Alderens nye sider'. I stedet har vi fået et – tænksomt og kvalificeret – svar fra Det Radikale Venstres socialpolitiske ordfører, fhv. minister *Margrethe Vestager*. Hendes parti stemte sammen med de øvrige partier undtagen SF og Enhedslisten for lovforslaget – dog ikke uden anfægtelser:

»Her står retssikkerheden og omsorgen i hver sin ende af spektret. Midt i mellem er der spørgsmålet om det praktiske. Vi, der ikke er demente, gør det nemmere at spærre folk inde og med tvang få skiftet deres ble. Men afspejler det i virkeligheden ikke, at vi har afskrevet dem? For det er jo *vor værdighed, vore holdninger* til at være eksempelvis indespærret, til det uværdige i at ligge tilsølet uden grundlæggende hygiejne, der er afgørende. Måske vil forskningen på området, som der er et meget stort behov for, en dag vise os, at vi har begået en fejl. Men vi er fanget af vor tid«.

Margrethe Vestager begrundet lovændringen med dels revisionsbestemmelsen, dels at der med mellemrum er historier fra pårørende eller politiet, der leder efter gamle, der har forladt deres hjem eller et plejehjem. Det skaber frygt og bekymring og er et frustrerende ressourceforbrug.

»Samtidig blev lovforslaget lidt af et opsamlingsheat, hvor der blev bundet en sløjfe. Tandbørstning kom med, da det ifølge ministeren oplevedes som et problem for medarbejderne. Det skulle være legitimt at være bestemt«.

- Hvori ser du problemet med lovændringen?

»Det er altid et problem at spærre folk inde – også selv om det sker med alarmer, døråbnere og pejling. Heri ligger jo, at der er

nogen, som holder øje med dig. Vi kan bilde os ind, at det ikke er noget problem, men det er det«.

Skrækscenarier

»Vi ved, at der er mange gode plejehjem, hvor medarbejderen lige tager sin trøje og følger den ældre ud på en tur, hvis den ældre 'har lyst til at vandre'. Det har hele tiden ligget under diskussionen: At der er nogen gode steder, hvor de demente ikke går deres vej. Vores bekymring går på, at de dårlige steder får en undskyldning til ikke at gøre nok eller til nednormeringer. Der kan hurtigt laves mange skrækscenarier. For hvad skal der ske på de plejehjem? Hvis loven udnyttes kynisk, er det ikke til at leve med!«

De faglige organisationer har alle på stribe taget afstand fra lovforslaget. Uden det har ændret noget. På denne baggrund mener den radikale ordfører, at det er vigtigt med en revisionsbestemmelse i loven. »Denne gang betød det en stramning. Næste gang kan den måske give bedre grundlag for, om beføjelserne var for vidtgående«.

- Men er de hidtil gældende regler ikke fuldt tilstrækkelige?

»Jo, hvis alle kendte og fulgte dem. Vi ser ændringen som et forsøg på at skrive lovgivningen klarere, hvilket så har været ensbetydende med en stramning«.

- Antyder du hermed, at de hidtidige regler ikke har været indarbejdet i alle kommuner?

»Det gælder for store dele af sociallovgivningen. Hvis alle kommuner fulgte loven, ville vi have en meget bedre fungerende ældrepleje med bedre sociale forhold til følge. Kommunerne har, om jeg så må sige, et meget fleksibelt forhold til lovgivningen, og det er denne lov et godt eksempel på. I Folketinget har vi ikke redskaber til at forbedre forholdene, da lovgivningen for så vidt er i orden. Det er den evige frustration for os politikere, at vi kun har lovgivningen at gøre godt med og så må opfordre ministeren til at tage det op i forhandlinger med kommunerne – hvor KL ingen

TEMA: Magtanvendelse

repressalier har – og tydeliggøre det i vejledninger. Vi har en landsdækkende velfærdsdiskussion, men det er hovedsageligt et lokalt anliggende og kommunernes håndtering, der er afgørende».

Vejledningen fylder 90 sider og Margrethe Vestager medgiver, at det ikke lige er noget, omsorgspersonalet sætter sig ind i på en aften-vagt. Derimod har hun en »berettiget forventning« om, at ledere og administration formidler indholdet til det praktiske niveau.

Kontrolltårn og maskiner

- Du udtrykte lige før frygten for, at lovændringen kunne bruges som undskyldning for ikke at gøre det godt nok eller for nedskæringer. Er der en reel fare for, at strammingerne kan bruges til at lukke huller med?

»Der er en indlysende frygt for, at magtanvendelse sættes i stedet for menneskeligt nærvær. Meget firkantet sagt: At der sidder ét menneske i kontrolltårnet, og maskinerne klarer hygiejnen. Jeg forstår ikke socialministerens 'målløshed' over, at formanden for LederForum, Erik Lehm, har sine betænkeligheder mht., om 10 pct. af de dårligste medarbejdere kan føle en legitimitet i magt-

anvendelse. Medarbejderne er forskellige og kommer ikke ned fra himlen med vinger på. Problemet er, hvis der ikke er en tone eller en atmosfære, der om ikke skriger ETIK over hustagene, så dog er

bundet i en ordentlighed og respekt for, at det er de ældres hjem og 'jeg' er her for at hjælpe dem. Hvis ikke ledelsen skaber dette grundlag, fører det til legitimering af magtanvendelse udover det rimelige. For det er altid hurtigere og 'nemmere' at tage lidt fat i fru Jensen...«

- Er der et problem i, at kommunerne i stigende grad har sluset arbejdsløse ind i ældresektoren, hvor de ikke tager arbejdet af lyst men derimod af nød?

»Det kommer helt an på, hvordan man gør det. Altså formen og måden man kommer ind i arbejdet på. Møder man kolleger, som har en faglighed og professionalisme samt en høj etisk standard, ser jeg ingen problemer. Men er det et plejehjem, der ikke fungerer, og

har man ikke lyst til at være der, så giver minus og minus nok ikke plus«.

»Det er meget afgørende, at lovgivningen ikke får lov til at stå alene. Hvad gør vi inden problemerne opstår? Hvilken uddannel-

Margrethe Vestager: »Der er en indlysende frygt for, at magtanvendelse sættes i stedet for menneskeligt nærvær«.

se og baggrund skal medarbejderne have? Forståelse og respekt kommer ikke af et kursus i etisk dimension, men af at man selv er blevet respekteret. Vi skal også sørge for mere forskning på feltet, der skal give os viden om livet *bag* den sygdom, som gør, at vi politikere laver gentagne ændringer. Vi glemmer let, at vi har et samfund med mennesker. Demens er skræmmende for os alle i en sådan grad, at vi ikke kan forholde os objektivt til det. For vi er jo selv bange for at komme på plejehjem«.

Margrethe Vestager siger, at politikerne ikke i særligt stort omfang har diskuteret (tvangs)flytning og dørlåse men fokuseret på alarm- og pejlesystemer, men at »det jo er uholdbart, når en dement gammel dame flere gange sætter ild på sin lejlighed«. For hende er det igen spørgsmålet, hvorvidt stramningen giver en bedre, mere værdig og omsorgsfuld situation end den nuværende:

»Reglerne skal bruges som nødret eller tilbagefaldsmulighed. De skal hverken bruges til nednormering eller som instrument til afvikling af køen til beskyttede boliger«.

Tandbørstning i tinget

- *Hvori ligger værdigheden i at blive påtvunget tandbørstning eller et bad?*

»Jeg kan sammenligne det med, at jeg børster tænder på mine

børn, selvom de synes, jeg er en ond mor. Det er en paralleltankegang: Vi opfatter de demente som børn«.

- *Men er det værdigt?*

»Det afhænger af magtanvendelsens omfang. Det bedste ville være, at de fik børstet tænder, når de havde lyst. Og at vi er sikre på, at det ikke er for vor skyld, at de får børstet tænder«.

»...Det er barokt at Folketinget i lange tider har skullet diskutere, hvordan der bliver børstet tænder på landets plejehjem! Her burde de faglige miljøer helt klart tage over. For det fjerner fokus fra det principielle: Rimeligheden af at bruge magt over for voksne mennesker. Vi har også diskuteret demens-testamenter - og jeg mener, at der er igangsat et udredningsarbejde herom i Socialministeriet - i lighed med livstestamenter. I et sådant demens-testamente kunne man eksempelvis anføre, at man er vant til at få børstet tænder morgen og aften og gerne fortsat vil have det gjort, selv om man bliver dement. Det ville være udtryk for egen værdighedsopfattelse, hvor man ikke bliver fanget af andres vurderingen om, hvad der er godt for en - andres forestillinger om rent og pænt, værdigt og respektfuldt«.

TEMA: Magtanvendelse

Kommentar:

Magt og afmagt

Af Erik Lehm, formand for LederForum

I løbet af vinteren og foråret har der været en vældig diskussion i forbindelse med revidering af loven om magtanvendelse. En lov, som skal beskytte vore svageste brugere, samtidig med at den skal give personalet nogle redskaber i kraft af at fortælle, hvor langt man kan gå i brug af magt i forskellige situationer.

I LederForum er vi af den mening, at den eksisterende lov er tilstrækkelig, idet vi helst ser, at mulighederne for tvang er så begrænsede som overhovedet muligt, det tvinger nemlig personalet til at tænke i pædagogiske baner i stedet for i magtbaner.

Der vil naturligvis kunne opstå situationer, hvor en magtanvendelse er bydende nødvendig af hensyn til personen selv og i forhold til andre mennesker. I sådanne situationer skal der finde en indberetning sted. Derved bliver det synligt, når der bruges magt, og det vil hermed fremgå, om der er steder, hvor der anvendes magt i en overdreven grad. Her vil myndighederne så få en mulighed, ja - en pligt til at skride ind.

Som sagt har det været spændende at følge og deltage i debatten. Det har især været interessant at se, at de faglige organisationer som arbejder med og blandt de svageste borgere stort set alle har ment, at den eksisterende lov er god nok og gav tilstrækkelig med muligheder, modsat mange andre som har været på længere afstand af problemerne.

Men nok om det, efter en god og lang diskussion er skærperne i loven om magtanvendelse vedtaget med et flertal i Folketinget. Derfor vil vi naturligvis tage dette til efterretning og må få det bedst mulige ud af situationen og opfordre til, at man fortsat bruger pædagogik frem for magt.

Jeg vil dog benytte lejligheden til at rose socialministeren for, at hun brugte tiden, tog debatten og inddrog os og andre uagtet, at vi havde et andet synspunkt.

Nu er loven vedtaget, og vi håber derfor, at såvel staten som kommunerne vil leve op til deres ansvar om beskyttelse af vore svageste borgere gerne således, at vi får en handleplan for personaleudvikling i ældresektoren.

Ældreområdet er det område, hvor vi har den laveste uddannelsesgrad - når det handler om arbejdet med mennesker. Derfor håber jeg, man vil sætte massivt ind med en pædagogisk opkvalificering af personalet. Ligesom jeg gerne ser, at vi får tilknyttet

pædagogiske konsulenter, og supervision af personalet burde være en selvfølge, som vi kender fra andre områder.

Den stramme økonomi i kommunerne er nok den største trussel i øjeblikket mod en god udvikling af ældreomsorgen, derfor er det i alles interesse, at vi sammen forsøger at finde nye veje til en god omsorg. Men uanset hvilke veje vi går, er omsorg et område, der kræver mange hænder. Det er derfor også et omkostnings-tungt område.

Vi har i Danmark sammen med de øvrige nordiske lande en god ældreomsorg i forhold til, hvad vi ser andre steder. Vi skal gøre alt, hvad vi kan for at denne nordiske model stadig er intakt og i front.

Derfor vil vi i LederForum altid engagere os i debatten, når der er ældrepolitiske temaer til diskussion.

Overgreb, tvang og etiske tvangstanker

Måske har vi som personale været for dårlige til at informere om problemstillinger, der omhandler tvang. Måske har institutioner ikke ment, at offentligheden har kunnet håndtere denne form for virkelighed. Der er imidlertid ingen tvivl om at tvangsanvendelse overfor affældige ældre er særdeles tabu-belagt.

Af John Lau Rasmussen

Overgreb mod de gamle har ofte været nævnt i medierne. Vi har endda set videoklip, hvor to personaler holder en beboer, mens de vasker ham ren for afføring, urin og renses hans sår. Problemer med overgrebsbegrebet er, at det er så bredt dækkende, at det kan bruges i stort set alle sammenhænge.

Er det overgreb, når vi lægger vores barn i seng i mod dets vilje? Er det overgreb, når sygeplejersken på skadestuen holder hænderne på en dement, så lægen kan behandle den pågældende? Eller er det overgreb, når plejepersonalet fikserer en beboer i hygiejne-øjemed?

Med lidt god vilje kunne vi sige »ja«! og tilføje: »Jamen, det er man nød til«. Vi laver en prioritering, der er fornuftssonderet i en eller anden form for orden.

Hvis vi tager eksemplet med de to personaler, som står og vasker en beboer, står den ene og holder personens arm, mens den anden foretager en hygiejnemæssig handling. Beboeren føler formodentlig et overgreb fra dem, som tvinger ham til at blive vasket bagi, hvorfor han stritter imod. Og måske, i mangel af erkendelse af sin situation, slår han også ud efter den, der vil vaske ham. Når jeg alligevel ikke kan tage udgangspunkt i denne subjektive oplevelse af overgreb, er det naturligvis, fordi det ville afstedkomme alvorlige langvarige smertefulde infektioner, hvis jeg ikke vaskede personen. Det ville igen føre til anklager om omsorgssvigt. Og muligvis ville jeg og andre endog blive smittede. Hvis først jeg bliver syg, hvem skal så hjælpe? Det ville med andre ord forværre situationen, hvis jeg skulle tage hensyn til den subjektive følelse af tvang. Vi kunne også vende rettingerne på hovedet og spørge, om man ikke havde ret til en anstændig hygiejne?

Frygten for 'afsløring'

Principielt mener jeg, at man skal passe på med at bruge disse overgrebsbegreber, da de ofte er fuldstændig uanvendelige i det praktiske daglige arbejde. De har kun til formål at hænge hovederne på de ansatte som en nærmest nyreligiøs, dogmatisk og /eller rettroende pegefingre. Hver gang de ansatte håndterer et problem, hvor fiksering, som jeg vil kalde det, indgår som en nødvendig hygiejnemæssig handling, får personalet dårlig samvittighed og frygter en 'afsløring'.

Men måske har vi som personale været for dårlige til at informere om problemstillinger, der omhandler tvang. Måske har institutioner ikke ment, at offentligheden har kunne håndtere denne form for virkelighed. Der er imidlertid ingen tvivl om at tvangsanvendelse overfor affældige ældre er særdeles tabu-belagt, og mange institutioner gør et ihærdigt forsøg på at undgå emnet, da det ellers ville føre til omgående fordømmelse og retsforfølgelse. Så hvis man overhovedet, fra offentligheden og interesseforeningernes side, ønsker en dialog på dette område, skal pegefingrene og de flagrende etiske begreber gemmes lidt væk til fordel for en realistisk, fornuftsmæssig betragtning af problemerne. Det kan med andre ord ikke nytte noget, at man i politiske og institutionelle sammenhænge, i målsætninger og koncepter, svælger i etiske formuleringer, som i realiteten er umulige at tilfredsstille. Eksempelvis er 'retten til en værdig alderdom' et eksistentielt vrøvlbegreb.

Forkramper arbejdet

Hvis jeg overhovedet skal nærme mig begrebet i denne sammenhæng må det være, at værdighed også kan være, at personalet engang i mellem skal bruge tvang for at opretholde denne værdighed! Eller med andre ord: Hvis du vil fremstå som et værdigt

TEMA: Magtanvendelse

Foto: Anders Petersen

menneske, må jeg engang imellem tvinge dig i bad, rense dine negle ect. Det betyder, at når en person ingen erkendelse har af, at der f.eks. løber afføring ned af benene, skal jeg erstatte denne manglende erkendelse og løse problemet. Og tro mig, jeg skal nok håndtere dette problem, hvis jeg ellers kan få lov til det uden ustandseligt at blive kriminaliseret! Diskussionen om erkendelse, demens, rettigheder, tvang og overgreb tjener kun til, i dette tilfælde, at forkrampe mit arbejde ... og det får jeg på ingen måde mere overskud af. Jeg skal løse et her-og-nu-problem hos

beboeren og ikke hos andre. Pleje er ikke en akademisk abstraktion om værdier, men om en dagligdag hvor mad, drikke, urin, afføring og socialt samvær bliver den eksistentielle virkelighed, og det er præcis den, jeg skal forholde mig til.

Ingen anvendelig teori

Men uanset hvordan vi vender og drejer diskussionen, kan vi ikke lide ordene tvang, magt og overgreb. Mange har da også forsøgt at argumentere for mere pædagogiske løsningsmodeller. Jeg er ►

Loven

Et flertal af Folketingets partier vedtog 29. april en ændring af Lov om social service. Loven, der træder i kraft 1. juli i år, rummer flere elementer:

- * En præcisering af, at omsorgspligten ikke kan udøves ved brug af fysisk tvang.
- * Indførelse af en mulighed for fastholdelse i hygiejnesituationer, der er absolut nødvendige af hensyn til den pågældende. Disse situationer skal være kortvarige.
- * Indførelse af lempeligere kriterier for anvendelse af alarm- og pejlesystemer.
- * Indførelse af en mulighed for at anvende særlige døråbnere.
- * Indførelse af en lempeligere adgang til

tvangsmæssig flytning af personer med en aldersbetinget (Socialministeriets udtryk, red.) eller senere erhvervet mental svækkelse, der er fremadskridende. Hermed fraviges princippet om informeret samtykke.

En revideret vejledning om magtanvendelse vil senere blive udsendt.

Før den kun tre år gamle lov om social service trådte i kraft, var det forbudt at bruge magt og tvang. Bestemmelsen gjaldt dog ikke selve plejen af de ældre, og ofte var der låste døre, og der blev anvendt anden form for tvang over for de demente. Med lovændringen blev tvang tilladt, hvis det

skete med omtanke og efter forudgående indberetning til embedslægen, ansøgning til det sociale nævn og meget jævnlige evalueringer.

En undersøgelse foretaget af konsulentfirmaet Paula Helth i fjor viser, at reglerne gang på gang overtrædes, hvilket af myndigheder og medarbejdere begrundes med manglende vejledning, viden og rammer.

Lovforslaget med bemærkninger (L 136) kan læses på Socialministeriets hjemmeside: www.sm.dk. Se under lovgivning - lovforslag - fremsatte.

TEMA: Magtanvendelse

fra mit arbejde og fra studier på universitetet stødt på et væld af teorier, men jeg har *aldrig* mødt en anvendelig teori i de tilfælde, hvor det ikke har været pædagogisk muligt at nå ind til en dement beboer.

Det skal dog ikke forstås på den måde, at der ikke er pædagogiske plejemuligheder på demensområdet, for det er der, men ikke i alle tilfælde. Jeg må afvise, at det helt, på nuværende tidspunkt, ville kunne erstatte enhver lejlighedsvis tvangsfiksering.

Hvor er 'jeg'?

Omvendt er det problematisk at legitimere tvang i ældrepolitikken uden at kolliderer med nogle fundamentale rettigheder, men man kan i sin formålsformulering understrege, at personalet i overvejende grad benytter sig af pædagogiske løsningsmodeller i plej opgaverne. Dette afspejler også meget godt den reelle arbejdsituation. Men jeg har ikke umiddelbart nogen løsninger på dette 'tvangs'-problem. Men hvis man ønsker at minimere tvangsanvendelse i ældre regi, skal man efter min mening ikke tage udgangspunkt i de ældres behov, men i mine behov. Ja, du læste rigtigt. *Jeg* er basis for den behovstilfredsstillelse, man ønsker. *Jeg* skal billedligt og fysisk bære andre, så det kan, for mig, virke noget mærkværdigt, at *jeg* ikke er en del af målsætningen. I de målsætninger, jeg er stødt på indenfor hjemmeplejen og på institutionerne, har man ofte udelukkende taget udgangspunkt i de ældres behov.

»Den ældre i centrum«...»vi tager udgangspunkt i den ældres individuelle behov«...»vi respekterer den ældres ønsker« ect. Det lyder måske meget godt, men det er en markedsføring, der giver en hel urealistisk fremstilling. Personalet skal nærmest optræde som en udtømmelig kilde. Det giver associationer i retning af, at personalet er i et ejerforhold og ikke i et ansættelsesforhold. Den reelle situation er, at jeg kan forsøge at tilfredsstille den ældres behov, hvis jeg ellers har tidsmæssige og personlige ressourcer til det. Ellers ikke.

Større servicekrav og rettighedsformuleringer frigiver ikke flere ressourcer, hverken tidsmæssigt eller menneskeligt. Tiden, roen og den daglige rutine er væsentlige elementer i denne diskussion om tvangsanvendelse. For der er ingen tvivl om, at mere tid og ro vil-

TEMA: Magtanvendelse

le have en positiv effekt i tvangssituationer, men helt at eliminere den er ikke realistisk.

'Tvangs-tanker' fylder meget i vores bevidsthed, hvilket er meget naturligt, men de må på den anden side ikke skygge over det faktum, at der fra de ældres side i overvejende grad er tilfredshed med plejen.

Hvem gælder etikken for?

Men diskussionen skal ikke kun handle om etik, fysiologi og personalepolitik, men i høj grad også om teknologi. I plejesektoren har der været en uvilje mod at løse problemer teknologisk. Argumenterne imod teknologien har overvejende været etisk bestemte. Jeg skal nedenfor give et par eksempler.

I visse tilfælde har vi oplevet, at personalet har glemt en beboer i en lift på toilettet. Det er i sagens natur ikke særlig heldigt, men eksistentielt set er det dog meget normalt at glemme. Vi er tilbøjelige til at beskyldte personalet for sløseri i håb om, at det ikke vil gentage sig. Men vi ved, erfaringsmæssigt, at det vil gentage sig. Vi vil, i rutinen tåger, uden tvivl glemme igen. Jeg har selv glemt en beboer på toilettet i fire timer. En yderligere medieovervågning af personalet vil ikke løse glemsomhedsproblemer. Det vil blot skabe en større angst.

Imidlertid ville man elektronisk kunne løse dette problem ved at påmontere en føler ude på badeværelset/toilettet, så den kunne registrere, at der var en person derinde. Men her kommer etikken

også i vejen. Da vi betragter beboerens bolig som deres hjem, vil vi ikke opsætte en sådan elektronik, da det er overvågning. Hvem vil overvåges i eget hjem? Begrebet 'eget hjem' kommer altså til at skygge for en logisk løsningsmodel. At blive overvåget i eget hjem er negativt ladet og er en klar krænkelse af privatlivet. Denne krænkelse ville nemt kunne komme ind under overgrebsbegrebet. Men vender vi overgrebet på hovedet og spørger beboeren, som det jo handler om, ville overvågningsovergrebet skabe den netop modsatte positivt ladede effekt, nemlig tryghed. Alligevel er det ikke legitimt at benytte sig af den slags elektroniske løsningsmodeller. Man kan derfor med rette spørge, hvem etikken gælder for, os eller den ældre? Og spørgsmålet er, om vores etiske konturer ikke i sig selv kan virke som overgreb, når vi per automatik overfører dem til de ældre, og i særdeleshed de demente.

Ligeledes kunne man sagtens løse problemet med demente, som forlader plejehjemmene, ved at indbygge følere i skoene. Men også dette er blevet forhindret af etiske begreber og dogmer med argumenter om, at det var 'elektronisk indespærring/overgreb'. Også her påfører vi beboerne problemer, fordi vi sætter vores egne normative begrebsverden over den konkrete, og ofte simple løsningsmodel. Således har mange demente måtte betale prisen for, at udefrakommende, overordnede etiske målsætninger har været styresystemer for vores institutioner.

John Lau Rasmussen er sygehjælper og stud.pæd.

'De vandrende'

Af de 35.000-50.000 middel til svært demente bor halvdelen på plejehjem og resten hjemme. Under fem pct. er de såkaldte 'vandrerer', der vil ud at gå, hvilket betyder at tre-fire demente dagligt forsvinder fra eget hjem eller plejehjem. Langt de fleste bliver fundet i god behold, men der er eksempler på at personer har forvildet sig ud på togskeer eller er omkommet på en mark.

»Ingen har prøvet alt«

Ofte er det blot et spørgsmål om at gøre det samme på en anden måde, hvis personalet vil undgå at buge tvang, siger pædagogisk konsulent Berit Bødker, Københavns Kommune.

Af Anne Brockenhuus-Schack

»Jeg siger ikke, at personalet ikke skal gøre de ting, der er nødvendige, men at de skal gøre det på en anden måde. Det er helt på linje med Servicelovens § 67A, der taler om at borgerne ikke må udsættes for omsorgssvigt, men denne bestemmelse giver ikke hjemmel til brug af magt. Der er altid flere måder at gøre tingene på. Ingen har prøvet alt«.

Berit Bødker er pædagogisk konsulent i Københavns Kommunes demenscenter Pilehuset. Hun har været ansat siden 2001 og bearbejder alle anmodninger om magtanvendelse fra personalet - undtagen flytninger uden samtykke, som en jurist i forvaltningen tager sig af. Det første år var der 39 anmodninger og indberetninger og i fjor 89. »Og det er vi rigtig glade for«. Men det er hendes opfattelse, at vi stadig kan blive bedre til at mærke, hvornår omsorgen ydes på en sådan måde, at borgeren kan føle det som et overgreb.

I Københavns Kommunes sundhedsforvaltning har hun i 2002 undervist 943 ansatte i magtfri omsorg. Hver session er på to timer, og der er tale om en kraftig oprustning af området fra kommunens side.

»Formålet med undervisningen er, at deltagerne ser på deres egen praksis i et nyt lys og går i dialog om omsorg. Her bruger jeg et lille billede: "I, som ryger, må vide, at det kun er af kærlig omsorg, at I ikke må ryge, når jeg er her. Kan I mærke omsorgen?" Det kan rygerne selvfølgelig ikke, selv om de ikke har nogen hjerneskader. Men så kan de måske bedre forstå, at 'Oda' eller 'Lars', som måske enten er dement eller udviklingshæmmet, heller ikke kan føle 'den kærlige omsorg'«.

»Personalet må lære at se bag om demensen i deres praksis, og her kan man arbejde ud fra handleplaner for den enkelte borger. Hvorfor vil 'Oda' ikke i bad? Det kan måske skyldes, at hun ikke føler sig snavset, ikke synes hun har brug for hjælp eller opfatter sig som en ung pige på 17 år, som ikke bor på plejehjemmet. I hvert enkelt tilfælde tager jeg ud på botilbudet og spørger ind til den enkelte borger og problemstillingen. Hvis konsekvensen af

TEMA: Magtanvendelse

Alzheimer's er, at 'Oda' i badesituationen er bange for os eller føler, at badeværelset er et mørkt sted - ja, så er det ting, der kan laves om på».

Berit Bødker udarbejder omkring de enkelte indgreb evalueringsskemaer og følger de enkelte foranstaltninger på alle sager hver tredje måned, hvor loven kun kræver, at det sker hver otte måneder. Årsrapporten går videre i det politiske system.

I en susende fart

Af de 89 anmodninger om magtanvendelse i fjor drejede de 10 sig om alarm- og pejlesystemer, mens 43 gik på nødværge, eller hvor personalet ikke her og nu kunne tilbyde hjælpen til borgeren, uden borgeren opfattede det som magtanvendelse. »I de

Undervisning nytter

En ældre amerikansk undersøgelse viser, at den rette undervisning i at undgå magtanvendelse nytter. Undersøgelsen, der havde udgangspunkt i det jødiske plejehjem og hospital i New York, er fra 1996. Gennem to år betød en undervisningsmæssig indsats, at magtanvendelsen på 16 plejehjem blev reduceret med 90 pct.

Indsatsområderne var plejehjem i Californien, Michigan, New York og North Carolina med til sammen knap 2.100 senge. Alle plejehjemmene havde før undersøgelsen gik i gang en magtanvendelses-rate på over 30 pct.; og når det drejede sig om skærpet tvang lå den på 41 pct. Kun ni måneder efter at forsøget startede, var raten på otte plejehjem faldet under 10 pct. To år efter lå raten for samtlige plejehjem på 4,05 pct.! Indsatsområderne var fald-

sidstnævnte sager må der gøres noget i en susende fart. Og mit job går på at se, hvorvidt det formelle er i orden samt at rådgive og vejlede i omsorgsydelse uden brug af magt. Jeg er blevet modtaget godt alle steder og bliver brugt igen og igen både i enkeltsager og til møder med pårørende, borgere og medarbejdere. Kommunen har også udgivet en personalehåndbog og seks små pjecer om emnet».

- Hvordan ligger Københavns Kommune i forhold til andre kommuner?

»Vi er rigtig godt med omkring § 109 a-e 'magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten', og Københavns Kommune har helt fra lovens ikrafttræden afsat personalemæssige ressourcer til at varetage behandlingen af anmodninger og indberetninger«, siger Berit Bødker

problemer, fixering (positioning), adfærd med at ville vandre /oprethed, behandlingsmæssige indgreb og problemer med 'nyindlagte'. Et andet resultat var, at ingen beboere længere behøvede at blive fikseret til seng eller kørestol.

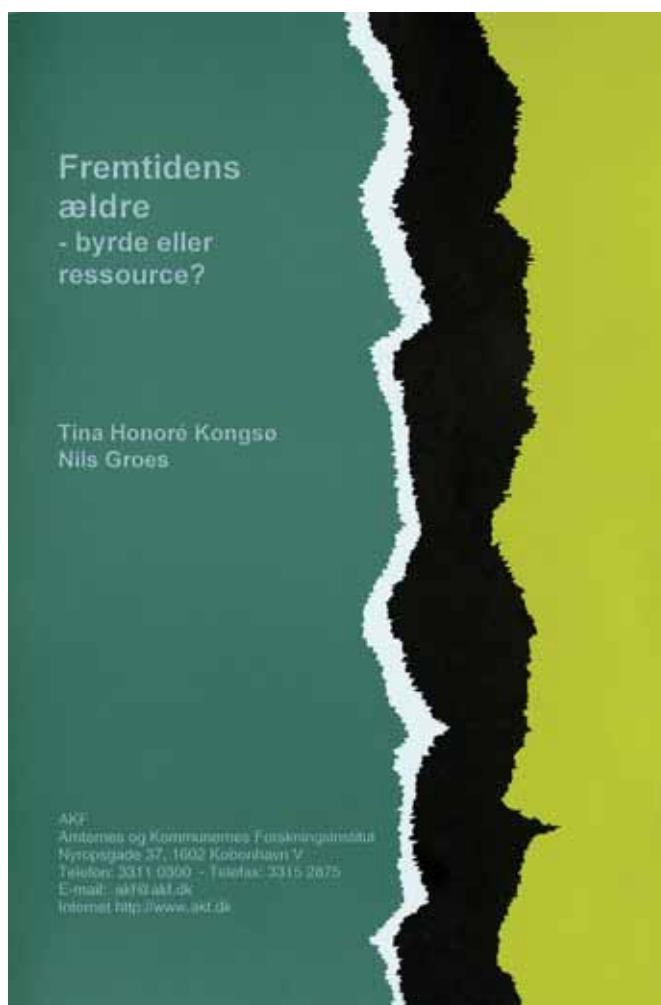
Undervisningen bestod i en to dages workshop om tvangsfri omsorg, besøg på plejehjemmene, telefonkonsultationer, regionale konferencer, kvartalsvis nyhedsbrev og undervisningsmateriale i form af to videoer.

Læs mere om denne undersøgelse i The Gerontologist, Vol, 36, No. 4, 539-542, 1996.

Refleksioner over en forskningsrapport

Tina Honoré Kongsø og Nils Groes: 'Fremtidens ældre - byrde eller ressource?', 71 side. Bogen er gratis. AKF.

Af Bent Rold Andersen

'Fremtidens ældre – byrde eller ressource?' fra AKF handler om væksten i antallet af ældre i Danmark fra 1,1 millioner til 1,7 millioner over de næste 30 år og om de økonomiske konsekvenser heraf.

Det er ikke den første bog, der er skrevet om emnet. Det er ikke let at sige noget virkelig nyt.

Bogen har den fordel, at den er mere koncentreret end nogen af de tidligere værker og at den giver en rimeligt systematisk oversigt over løsningsforslag. Hvis man er ude efter en let læst oversigt over de vigtigste tal og synspunkter, er man ikke ringe tjent med Kongsø og Groes.

Bogen lover i sin titel at beskæftige sig med de ældre både som byrde og som ressource. Sandt at sige er der ikke meget om ældre som ressource. Der gøres opmærksom på, at fremtidens ældre formentlig har bedre uddannelse, bedre økonomi (i hvert fald nogle af dem), bedre sundhedstilstand og førlighed, og måske også bedre socialt netværk end nutidens ældre. De har flere ressourcer. Men vil de også være

en ressource for samfundet? Man savner et forsøg på at besvare dette vigtige spørgsmål. Der er f.eks. et stigende antal unge, som har mere kontakt med deres bedsteforældre end med forældrene. Vil det fortsætte, og hvilken betydning vil det få for de

unges udvikling i en kritisk livsfase? Omkring de ældre som ressource i generationskæden ligger der betydningsfulde og spændende forskningsopgaver.

Presset

Kernen i bogens analyser er det pres, som væksten i antallet af ældre vil lægge på de offentlige finanser. Kongsø og Groes slår fast at den demografiske udvikling i sig

selv vil forøge de offentlige udgifter til forsørgelse og pleje af de ældre så meget, at det i værste fald vil bevirke en stigning i skatteniveauet med 7-8 procentpoints. Herfra skal måske trækkes nogle besparelser som følge af de ældres bedre helbred og førlighed, bedre socialt netværk mv. Hvor meget det kan løbe op til, tør forfatterne ikke spå om. Det tør jeg heller ikke.

Men jeg tør godt spå, at hvis ikke de nævnte tendenser følges op af en forstærket forebyggende sundhedspolitik, førlighedspolitik, og ikke mindst en helt anden tilgængelighedspolitik end nu, kan det meget vel gå helt galt. Så kan den forlængede levealder medføre flere sengeliggende, flere rollatorafhængige, flere hjælpeløse, flere kontaktløse og flere ensomme end før, og derfor medføre flere udgifter til omsorg og pleje.

Men bogen har som nævnt de offentlige kasser i opmærksomhedsfeltet, og løsningsforslagene samler sig om det.

En åbenlys mulighed kunne være at acceptere, at forsørgelsen af og omsorgen for fle-

re ældre selvfølgelig koster penge, og dermed acceptere det øgede skattetryk, der følger heraf. Herved ville ældrebyrden blive jævnt fordelt over hele den danske befolkning med en hovedvægt på de bredeste skuldre. Hvad ville der egentlig være galt ved det? Bogen gør på ti linjer kort proces med muligheden, fordi:

- Skatteforhøjelser ikke er på den politiske dagsorden
- Skatteforhøjelser ikke harmonerer med regeringens plan om, at Danmark skal arbejde sig ud af vanskelighederne, samt fordi
- Forøgede skatter på arbejdsindkomst kan få visse virksomheder og personer til at flytte til udlandet.

Man kan måske acceptere det sidste punkt; i hvert fald som udgangspunkt for en diskussion. Men at lægge den nuværende regerings finanspolitik til grund for overvejelserne om løsningsmulighederne for et problem, der vil udvikle sig over 30 år, det vil muligvis have mening for et konsulentfirma, men ikke for et uafhængigt forskningsinstitut.

Snævert udgangspunkt

Med dette snævre udgangspunkt diskuteres forskellige løsningsmuligheder. De vigtigste er:

1. At ændre satsreguleringen af de offentlige pensioner, så de ikke følger lønudviklingen, men kun prisudviklingen
2. At øge produktiviteten i ældreplejen
3. At øge beskæftigelsesgraden
4. At ændre efterlønsordningen
5. At indføre brugerbetaling for hjemmehjælp

Der kan rettes indvendinger mod dem alle. De er jo ubehagelige på hver sin måde. Afgørende er om de er fair og har den tilsigtede effekt på de offentlige kasser. Lad os se på det!

ad 1) I bogen står på side 8 følgende passus om udviklingen frem mod 2030: »De velbjergede pensionister vil blive stedse bedre stillet i forhold til de, som skal leve af folkepensionen alene. Sidstnævnte gruppe vil blive godt og grundigt hægtet af de øvrige ældres indkomstvækst«. Denne sætning er skrevet og har gyldighed under den forudsætning, at folkepensionen fortsat er velstandsreguleret. Ikke desto mindre stiller bogen altså på side 51 et forslag, som vil give et afgørende bidrag til yderligere afhægtning af folkepensionisterne: Pristalsregulering af folkepensionens satser i stedet for den nuværende velstandsregulering. Det nævnes dog, at »Denne finansieringsmulighed er politisk sprængfarlig og derfor ikke nem at realisere«. Man må håbe, de får ret i det! I stedet for at gribe ind i folkepensionens niveau havde det nok været mere rimeligt at foreslå at gøre Folkepensionens grundbeløb indkomstafhængigt for alle indkomstarter. Så ville det være de rigeste pensionister, der kom til at holde for, ikke de fattigste, som i forslaget.

ad 2) I de seneste 10 år har man herset med produktiviteten i ældreplejen, stort set uden mærkbare resultater på udgifterne, men absolut med mærkbare, negative resultater på kvaliteten. Bogen mener da heller ikke, at der kan hentes noget stort finansieringsbidrag ved at fortsætte ad denne vej og slutter endda af med følgende befriende passus: »Det er dog svært at forestille sig, at den nuværende kvalitet kan forenes med nye organisationsformer og effektivitetsfremmende redskaber, hvis udgifterne skal nedbringes markant«. Gid man vil huske det, inden man igen går i gang med yderligere 'rationaliseringer' og 'omstruktureringer', der er en evig kilde til uro og stress i ældresektoren! Prøv hellere at give plads til personalets faglige kvalifikationer!

ad 3) Bogen taler om at bringe de 120.000 nuværende arbejdsløse i beskæftigelse, så de kan betale skat i stedet for at modtage dagpenge. Det skal ske ved at øge forskellen mellem mindstelønnen og dagpengene – i praksis ved at sænke dagpengeniveauet. Men fremstillingen er ensidig og forkert. For det første er arbejdskraftreserven langt større end 120.000. Udover dagpengemodtagerne befinder der sig over 200.000 mennesker i arbejdsmarkedets udkant. For det andet har solid forskning, bl.a. ved Aalborg Universitet sået grundig tvivl om, at nedsættelse af dagpengene vil bringe flere i beskæftigelse. Der er således langt større muligheder, end bogen forestiller sig, for at trække flere ind på arbejdsmarkedet. Men det er helt andre instrumenter, der skal til! Her kunne hentes inspiration fra revalideringsbølgen 1960-72, som bragte over 100.000 erhvervshæmmede ind i selektive job i erhvervslivet: Men vores historieløse ungdom husker ikke de mirakler, revalideringen bragte med sig!

ad 4) Efterlønsordningen har bevirket, at den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder er faldet fra over 65 år til nu godt 60 år. Den omfatter knap 200.000 mennesker hvoraf langt de fleste er arbejdsdygtige. Den koster ca. 20 milliarder kr. om året. Omtrent det samme som den samlede udgift til kommunernes hjemmehjælp, plejehjem og øvrige omsorgsarbejde. Formålet med efterlønnen var ikke at give mulighed for tidlig tilbagetrækning for nedslidte, som bogen påstår, men at give plads til de unge på arbejdsmarkedet i en tid med stor arbejdsløshed. Det er da heller ikke nedslidte, der udgør hovedparten af efterlønsmodtagerne.

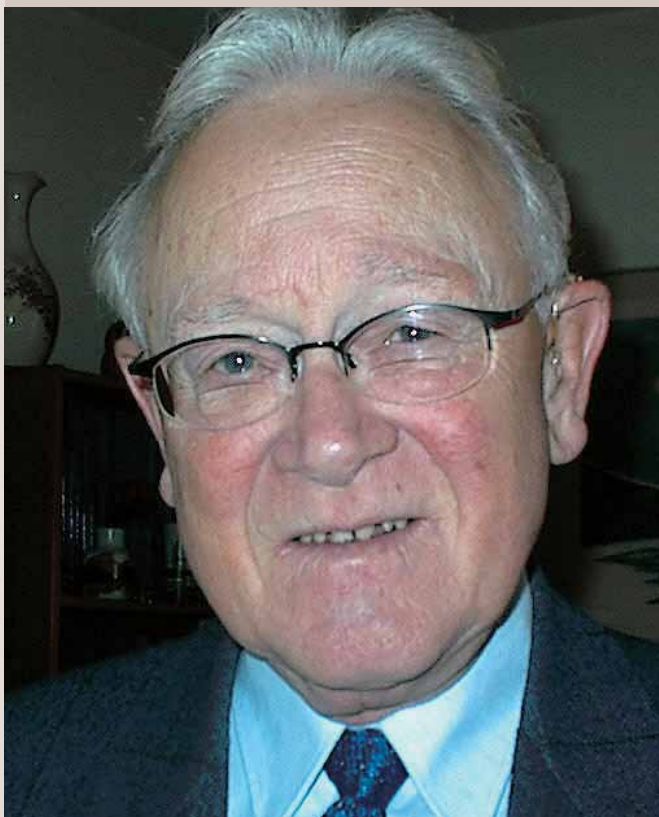
Bogen går på listesko om, hvad man skal gøre. Den nævner, at afskaffelse af efterlønnen ville give et meget

væsentligt bidrag til løsningen af ældrebyrden, men lægger meget vægt på at problemet med de nedslidte i givet fald må løses. Der siges ikke noget om, hvordan det skal ske. Det skulle imidlertid nok kunne lade sig gøre ved nogle enkle ændringer i førtidspensionslovgivningen, så der blev bedre adgang til at tildele førtidspension på grundlag af nedslidthed, uden at man forlanger at alle beskæftigelsesmuligheder skal være udtømt.

En gradvis afvikling af efterlønnen f.eks. over 10 år, ville være et af de vægtigste bidrag til at reducere ældrebyrden. Det vil imidlertid forudsætte en ganske anden satsning på seniorpolitik end i dag. Det kunne bogen godt have dyrket!

ad 5) Under overskriften 'Finansieringen af velfærdssamfundet' støtter bogen Kommunernes Landsforenings forslag om, at rige pensionister pålægges en brugerbetaling for hjemmehjælp ud fra synspunktet, at rige pensionister bør hjælpe de mindre rige, når landet nu er i våde.

Der er næppe mange rige pensionister, som vil komme til at lide nød ved det forslag. Men det vil heller ikke give mange penge. Spørgsmålet er imidlertid, hvorfor det kun er en del af de rige pensionister, som skal bidrage. Jeg – som økonomisk ikke lider nød – slipper helt for bidrag. Min 81-årige nabo, som også sidder rimeligt i det, vil derimod komme til at betale. Hvorfor denne forskel? Fordi jeg er rask og rørig og derfor ikke er bruger af hjemmehjælp, mens min nabo er slemt handicappet og derfor må have omfattende hjælp for at klare dagligdagen. Hvad er det for en retfærdighed? Vi kan også gå videre: De 'rige' pensionister skal betale for den hjemmehjælp, som er nødvendig for at få dagligdagen til at fungere. Derimod er bibliotekslån af bøger og musik gratis for både pensionister og andre, uanset formueforhold. Hvad kan begrunde at anvende brugerbetaling på en helt nødvendige service, som man kun får efter en streng visitation, mens der er gratis tag-selv-service for en ydelse, som i sammenligning med hjemmehjælp er en luksus?

Bent Rold Andersen

Bent Rold Andersen er cand.polit, professor og byrådsmedlem i Næstved Kommune. Han har tidligere været socialminister, økonomisk overvismand og ældrerådsformand.

Forrykning

Jeg undrer mig i det hele taget over, at forfatterne ikke tager en bredere pensel frem. Det er jo ikke den demografiske udvikling, som har skabt de største problemer. For 20-30 år siden forlod det store flertal skolen i 15-års alderen og gik ud i arbejdslivet, som de først forlod ved folkepensionsalderen, 67 år. Herefter levede man som pensionist til 75-80 års alderen. Gennem livsforløbet levede man 50 år som erhvervsaktiv forsørger og 25 år som forsørget barn eller pensionist. To tredjedele som forsørger og en tredjedel som forsørget. Siden har vi rykket afgangsalderen ned til 60, samtidig med at tilgangen til erhvervslivet for de fleste først sker omkring 25-årsalderen. Tre ottendedele af livsforløbet som forsørger, fem ottendedele som forsørget – og med en langt større offentlig finansiering gennem SU, efterløn og folkepension! Kan man undre sig over, at skattetrykket er steget?

Arbejdsstyrken er med andre ord ikke blot blevet reduceret på grund af efterlønnen, men i lige så høj grad på grund af forlængelsen af den typiske uddannelsesperiode. Det er især de boglige teoretiske uddannelser, som har bredt sig. Siden 1970 er antallet af fuldførte gymnasiale uddannelser blevet fordoblet og antallet af fuldførte lange videregående uddannelser er mere end seksdoblet. Bagved ligger en ukritisk overbevisning om, at viden kun kan erhverves på skolebænken, helst på en videregående uddannelse. I dag kræver man omfattende viden om samfundsøkonomi for at blive uddannet sælger på kort videregående uddannelse, og enhver tømrerlærling under erhvervsfaglig uddannelse skal lære at løse andengradsligninger.

Ingen kan benægte at vi må bruge en større del af vor ungdomstid på uddannelse. Men er det ikke gået over gevind? Kan vi kun lære på en skolebænk, eller kunne vi måske også lære ved praktisk arbejde? Og ikke mindst: Hvad stiller vi op med de skoletrætte, de der ikke egner sig til teori og boglige sysler? Der er stadig job, som de kan klare. Men får de lov uden at blive sat på den forhadte skolebænk igen? Faktum er at vi midt i al vores velstand har tabt over 200.000 personer, som ikke har kunnet finde vej ind i arbejdslivet.

Disse problemer er hos os her og nu. Hvis vi kan løse dem i løbet af de næste 30 år, er ældrebyrden slet ikke uoverkommelig. Lad os tage fat på det!

INDHOLD:

Tema: Magtanvendelse

»Medarbejderne kommer ikke ned fra himlen med vinger på«2

Magt og afmagt5

Overgreb, tvang og etiske tvangstanker6

»Ingen har prøvet alt«10

Refleksioner over en forskningsrapport12

Alderens nye sider

ISSN 1397-2472

Oplag: 1.500 eks.

Udkommer 4 gange årligt.

Pris 150 kr. Kan frit citeres med angivelse af kilde.

Redaktion:

Anne Brockenhuus-Schack (ansv.)

Dorte Høeg og Elisabeth Porse

Forsidefoto:

Anders Petersen

Redaktionen er afsluttet

12. juni 2003

Deadline for næste nummer

22. august 2003

Afleveres til postvæsenet

19. september 2003

Videnscenter på Ældreområdet

Aurehøjvej 24

2900 Hellerup

tlf. 39 40 10 10

man.– fre. 9.30–15.00

fax 39 40 40 45

mail@aeldreviden.dk

www.aeldreviden.dk

Hjemmesiden opdateret og i nyt design

Af Elisabeth Porse

Videnscenter på Ældreområdet har gennem længere tid brugt mange ressourcer på at opdatere sin hjemmeside, og nu er det endelig kommet så vidt, at vore brugere kan få glæde heraf.

'Indpakningspapiret' er blevet anderledes, så det falder i tråd med vores øvrige design og forhåbentlig er endnu mere brugervenligt. Især på navigationssiden har vi forsøgt at gøre det mere overskueligt for brugeren, hvor han eller hun er henne i mængden af information.

Vi har gjort det muligt for brugeren via hjemmesiden at bestille publikationer, tilmelde sig vores seneste konference, og stille spørgsmål til vores faglige ekspert både inden for og uden for sædvanlig telefontid.

Søgningen i vores databaser har vi integreret i selve hjemmesiden, så det er nemt i forbindelse med den øvrige informationssøgning at finde oplysninger om litteratur, artikler fra

'Alderens nye sider', eller oplysninger om gode ældreboliger. Samtidig har vi tilknyttet to nye databaser: Indholdet af de hidtil udsendte 'Noter' og 'Forebyggelsesforum', og vi har hermed givet vores brugere en nyttig mulighed for at søge 'på tværs' efter f.eks. emner i disse store informationsmængder.

Ud over disse tiltag har vi intensiveret vores 'omsorg' for de aktuelle temaer: Nyheder, arrangementer, igangværende projekter, nye bøger m.m., samtidig med at en tiltrængt revision af øvrige emner har fundet sted. Især har vi foretaget grundig gennemgang og validering af viden andre steder på Internettet såvel i Danmark som i udlandet.

Det har været et stort projekt. Det er langt fra fuldendt, og bliver det formodentlig aldrig. Det er til at leve med, især hvis vi med hjælp fra vores brugere kommer de rigtige skridt i den rigtige retning.

- Besøg vores hjemmeside www.aeldreviden.dk
- Tilmelding til vore 'Noter' på noterlist-on@aeldreviden.dk

- Tilmelding til 'Forebyggelsesforum' forebyggelseslist-on@aeldreviden.dk
- Husk vores direkte telefonlinje 39 40 58 47

- Et abonnement på 'Alderens nye sider' bestilles på tlf. 39 40 10 10 eller mail@aeldreviden.dk